

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

Ε.Ι.Α.Μ.Ε.Κ.Ε.Τ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2005

Ο ΜΙΣΕ ΓΙΑΝΝΗΣ ΨΥΧΑΡΗΣ

Οι Χιώτες που θέλησαν να προκαλέσουν γενικώτερο έορτασμό του Ψυχάρη, έκατο χρόνια ύστερα από την γέννησί του, δέν παρακινήθηκαν σ' αυτό μόνο από την γλωσσική επανάστασί του, αλλά και από ευγνωμοσύνη πρὸς τὸ μεγάλο ευεργέτη τῆς Χίου, τὸν μισέ Γιάννη Ψυχάρη, τὸν πάππο τοῦ επαναστάτη τοῦ Παρισιοῦ. Τὰ λίγα λόγια πὸς θὰ εἰποῦμε γιὰ τὸ μισέ Γιάννη, ὅπως τὸν ἔλεξαν οἱ Χιώτες τοῦ καιροῦ του, βοηθοῦν νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὸν ἔγγονο Γιάννη Ψυχάρη.

Οἱ Ψυχάρηδες δέν ἦσαν ἀπὸ τίς παλιές πλούσιες ἔμπορικές οἰκογένειες τῆς Χίου πὸς εἶχαν ἱστορία δύο καὶ τριῶν αἰῶνων. Πρῶτος Ψυχάρης ἀναφέρεται τὸ 1777 εἰς τὴν Πόλι (ἕνας Μικὲς Ψυχάρης), ἔμπορος ἴσως. Δέν ἠξεύρουμε ἂν αὐτὸς ὁ Ψυχάρης ἦ παιδιά του ἔγιναν αἰτία νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὴν Πόλι ὁ μικρὸς Γιάννης Ψυχάρης τὸ 1805 εἰς ἡλικία δεκαπέντε ἔτων. Τὸ παιδί αὐτὸ μὲ τὰ πολὺ ὀλίγα γράμματά του ἔκαμε ἀμέσως τὸν μικροπωλητή, ἐπωλοῦσε σπύρτα καὶ διάφορα ἄλλα μικροπράγματα εἰς τὴν γέφυρα τοῦ Γαλατᾶ, ὥστε δέν εὐρήκε μεγάλη ὑποστήριξι ἀπὸ συγγενεῖς του. Γρήγορα, φαίνεται, πὸς ἔγινε ἔμπορος ὑφασμάτων, μεταξωτῶν καὶ ἄλλων καὶ ἐπλούτησε τόσο, ὥστε ἀπέκτησε μεγάλη δύναμι καὶ περιωπῆ εἰς τὴν διεθνή κοινωνία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ δὲ ἀπίστευτο εἶναι ὅτι εἶχε σχέσεις μὲ τὰ παλάτια δυὸ σουλτάνων, τοῦ σουλτάν Μαχμούτ καὶ τοῦ διαδόχου του Ἀβδούλ - Μετζίτ, τὸν ὁποῖο συνώδευσε εἰς τὴν Χίον τὸ 1850. Βεβαίως πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι αὐτὸς τὸν ἔφερεν εἰς τὴν Χίον καὶ τὸν ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ βοηθήσῃ τὸ νησί πὸς εἶχε πάθει τόσες καταστροφές τὸ 1822 καὶ ἔπειτα. Πὸς ἀπέκτησε τόσην δύναμι καὶ τόσο πλούτον ὁ Ψυχάρης; Λεπτομέρειες δέν γνωρίζουμε, ἠμποροῦμε ὁμως νὰ εἰποῦμε ὅτι τὸ μυαλό του τὸν ὠδήγησε εἰς ὅλα αὐτά. Σοφία καὶ συγγενικά μέσα δέν εἶχε. Μόνος του ἔγινε, ὅ,τι ἔγινε. Πὸς ἐχρησιμοποίησε τὴν δύναμί του; Δέν γνωρίζουμε ἀκόμη λεπτομέρειες, πὸς θὰ εὐρίσκωνται εἰς ἱστορικές πληροφορίες τῆς ἐποχῆς καὶ τίς ὁποῖες δέν ἐγνώριζε καὶ ὁ ἔγγονος Ψυχάρης, ὅταν ἔγραφε τὰ τόσο σύντομα «γενεαλογικά» του. Ἀπὸ ἕνα ἐπιμνημόσυνο

λόγο τοῦ Μ. Κουρμούζη (τοῦ 1861) μαθαίνουμε ὅτι ὁ Ψυχάρης εἶχε τὴν πρωτοβουλία τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐμπορικῆς Σχολῆς Χάλκης, ὅτι ἦτο ἐκ τῶν «πρωτίστων ευεργετῶν τῆς». Ἐπίσης μαθαίνουμε ὅτι τὸν θάνατον τοῦ Ψυχάρη «πενθοῦσι καὶ τὰ σχολεῖα καὶ τὰ νοσοκομεῖα, διότι ἔστερήθησαν καὶ αὐτὰ ἕνα ἐκ τῶν πρωτίστων ευεργετῶν αὐτῶν, ὅστις καὶ ζῶν γενναίως τὰ ὑπεστήριζε καὶ θνήσκων τὰ εὐηργέτησε». Ἀλλὰ περισσότερο γνωρίζουμε τὸν Γιάννη Ψυχάρη ὡς προστάτη καὶ ευεργέτη τῆς Χίου κατὰ τὸ διάστημα 1832 - 1860: Ὑστερα ἀπὸ τὴν καταστροφή τοῦ 1822, ἡ Χίος εἶδε κ' ἔπαθε ν' ἀναλάβῃ. Ἐσφάγη τόσος κόσμος, αἰχμαλωτίσθηκαν καὶ ἔφυγαν μυριάδες ἀνθρώπων καὶ λίγοι ἄνθρωποι ἔμειναν ἢ ξαναγύρισαν εἰς τὸ νησί. Οἱ Τούρκοι ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰρήνευσι τῆς Ἀνατολῆς θέλησαν νὰ ξαναγυρίσουν καὶ οἱ Χιώτες στὸν τόπο τους, νὰ μὴν ἐρημωθῆ τὸ νησί τους. Εὐκόλυναν τότε τὴν ἐπιστροφή.

Εἰς τὸ σημεῖο τοῦτο ἀρχίζει ἡ ἐργασία καὶ ἐπίδρασις τοῦ Γιάννη Ψυχάρη. Ἀπὸ τοῦ 1832 ἀναγνωρίζεται εἰς τὴν Χίον ἡ προνομιακὴ θέσις τῆς Δημογεροντίας καὶ ἀπὸ τότε ὁ Ψυχάρης ἔφορος καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς πατρίδος του εἰς τὴν Πόλιν. Φαίνεται ἀπίστευτον ὅτι ὁ σχεδὸν ἀγράμματος αὐτὸς ἄνθρωπος ἔστερέωσε τὴν Δημογεροντίαν τῆς Χίου καὶ τὴν ὠδηγοῦσε τριάντα χρόνια ὀλόκληρα. Ἐσώθησαν ὀλίγα γράμματα τοῦ Ψυχάρη, αὐτὰ πὸς δημοσίευσαν τὸ 1953 τὰ Χιακὰ Νέα τῆς Χίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παίρνω μερικές πληροφορίες. Περισσότερα πράγματα θὰ γνωσθοῦν ἀπὸ τοὺς κώδικες τῆς Δημογεροντίας, τοὺς ὁποῖους ἐγὼ ἕως τώρα δέν ἐκοίταξα, δέν γνωρίζω δὲ ἂν θὰ ἠμπορέσω εἰς τὸ μέλλον νὰ τὸ κάμω. Οἱ νεώτεροι πρέπει νὰ τοὺς ἴδου. Ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ Ψυχάρη φαίνεται ὅτι αὐτὸς παρακολουθοῦσε ὅλα τὰ ζητήματα τῆς Χίου καὶ ἔδιδεν ὁδηγίες τί πρέπει νὰ γίνῃ κάθε φοράν. Ἐάν κανεῖς Τούρκος διοικητῆς ἢ καθῆς ἐφέρετο ἄσχημα, ἐπαύετο ἀμέσως. Ὁ Ψυχάρης εἶχε τὰ μέσα νὰ διορίζῃ ὁποῖον ἠθελε. Ἐτσι γράφει κάποτε: «Εἰς τὸν καϊμακάμην-μπέην εἶχα γράψῃ καὶ σᾶς εἰδοποίησεν ὅτι καθὼς ὁ σείχουλισλάμης μὲ ὑπεσχέθη θέλει στεί-

λει αὐτοῦ διὰ καθῆν ἄνδρα ἐνάρετον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον θέλετε μείνει εὐχαριστημένοι· δὲν θελω λείψει, ὅταν ὀνοματισθῆ νὰ τοῦ εἶπω τὰ δέοντα ὀδηγῶν τον πῶς πρέπει νὰ φέρεται διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ τόπου.» Ἀπὸ τὴν Δημογεροντίαν ἐζητοῦσε πάντοτε δικαιοσύνην, ὡς φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς γράμμα: «σᾶς ἔγραψα... ὅτι ὅσοι ἔρχονται καὶ μὲ ζητοῦν γράμματα συστατικά διὰ τὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις των, δὲν δύναμαι νὰ τοὺς ἀρνηθῶ, ἀλλὰ δὲν ἐννοῶ ποτὲ αὐτὰ τὰ συστατικά μου γράμματα νὰ ἰσχύουν ὥστε νὰ παραβλάπτονται τὰ καθεστῶτα (= ἡ δύναμις καὶ ἐξουσία τῆς Δημογεροντίας), ἀπ' ἐναντίας ἢ θέλησός μου καὶ ὁ σκοπός μου εἶναι νὰ γίνεται πάντοτε τὸ δίκαιον καὶ νὰ διατηρῶνται ἀπαραιτήτως τὰ καθεστῶτα».

Πῶς ἀπέκτησε τόσην δύναμι ὁ Ψυχάρης μεταξύ τῶν Τούρκων; Ἐβοηθοῦσε βέβαια καὶ ὁ πλοῦτος του, ἀλλὰ περισσότερο τὸ μυαλό του. Ἀπὸ τοὺς Χιῶτες ζητεῖ μόνο μερικά δῶρα ποὺ ἀγαποῦνοί Τούρκοι. Γράφει κάποτε: «οἱ ὑψηλότατοι Ἀχμέτ Φετῆχ πασᾶς καὶ Ἀσίτ πασᾶς μὲ ζητοῦν ἀνθόνερο καὶ δὲν ἔχω νὰ τοὺς προσφέρω· στείλετέ μου μὲ πρώτη εὐκαιρία μερικὲς νταμιτζάνες, ἀλλὰ πρωτίστης ποιότητος». Ἄλλοτε: «τὰ τέσσερα κουμάρια μαστίχη ἔλαβον... φροντίζω δὲ νὰ λάβω καὶ τὰ σαράντα μπουσεδάκια ρακί... σᾶς ἐνθυμίζω

δὲ τὸ ἀνθόνερο ἐν καιρῷ νὰ μὲ σταλῆ καλῆς ποιότητος.»

Σπάνια προϊόντα δὲν ἔδιδε μόνο ὁ Ψυχάρης ὡς δῶρα εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ καὶ παλαιότερα πάντοτε οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Χίου. Διὰ νὰ διατηροῦν τὰ προνόμια

των οἱ Χιῶτες, διὰ νὰ προλάβουν αὐθαιρεσίες καὶ διαρπαγὰς τοῦ Καπετάν πασᾶ, ἔστελλαν ἔς τὴν Πόλιν σπάνια δῶρα, παλαιότερα πεύκια πολύτιμα, ἔπειτα καὶ μικρότερα δῶρα, μαστίχη, πέρδικες, ὀπωρικά κλπ.

Ὅλη ἡ οἰκογενειακὴ ἱστορία τῶν Ψυχάρηδων δεικνύει μεγάλην βιολογικὴ δύναμι. Ὁ μισέ Γιάννης ἐγέννησε δέκα παιδιά, ἕξ ἄρσενικά καὶ τέσσερα θηλυκά. Ὅλα αὐτὰ ἔκαμαν καλοὺς γόμους, συνδέθησαν μὲ ἰσχυρὲς οἰκογένειες, Μπαλτατζήδες, Μελάδες, Βασιλείου τῆς βορείου Ἡπείρου κλπ. Μία κόρη τοῦ μισέ Γιάννη ἐπῆρε σύζυγον τὸν ἐθνικὸ εὐεργετὴ Στέφανο Ζαφειρόπουλο. Ὁ πατέρας τοῦ νεωτέρου Ψυχάρη Νικολάκης ἐπῆρε γυναῖκα ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Βασιλείου καὶ ἔ-

τσι τὸ αἷμα ἐγίνε βιολογικῶς ἰσχυρότερο. Ἡ γυναῖκα αὐτὴ ἔκαυχάτο πῶς εἶναι Ἀρβανίτισσα. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη, ἡ ἀκράτητη δύναμις τοῦ Ψυχάρη.

Τὰ παιδιά τοῦ μισέ Γιάννη ἐσκορπίσθησαν εἰς διάφορα μέρη, ὅπου διεκρίθησαν πάντοτε. Ἐγγονοὶ τοῦ μισέ Γιάννη ἔγιναν στρατηγοὶ καὶ διπλωμάτες εἰς τὴν

ΘΑΝ. ΑΠΑΡΤΗ

[Φωτογραφία τοῦ καλλιτέχνη φωτογράφου κ. Εὐαγ. Εὐαγγελίδου.]

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ

Ρωσσίαν. Τὸ λυπηρὸν εἶναι ὅτι σήμερα δὲν ὑπάρχει κανένας Ψυχάρης εἰς τὴν Ελλάδα, τὸ σκόρπισμα εἰς τὸ ἐξωτερικὸ τοὺς ἐξαφάνισε, ὅπως συνέβη δι' ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων. Εἰς τὴν Χίον φαίνεται ὅτι ὁ μισὲ Γιάννης δὲν εἶχεν ἀδελφούς, ἀλλὰ μόνον ἀδελφές καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται ὅτι καὶ ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχαν Ψυχάρηδες οὔτε τὴν ἐποχὴ πού ζοῦσε ὁ μισὲ Γιάννης.

Ὅπως εἶπα, ἡ βιολογικὴ δύναμις μᾶς ἐξηγεῖ τὸν ἀκούραστο ἀγῶνα πού ἔκαμεν ὁ Ψυχάρης γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Σήμερα ὅλοι δεχόμεθα πῶς ἔκαμε καὶ λάθη, ἀλλὰ λάθος μεγάλο εἶναι πάλι νὰ θέλουμε νὰ συκοφαντήσουμε τὴν ἀξίαν τῆς γλωσ-

σικῆς ἐπαναστάσεως ἐξ αἰτίας μερικῶν λεπτομερειῶν λανθασμένων. Δὲν εἶναι δουλειά μου ἐδῶ πέρα νὰ συζητήσω γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα. Αὐτὸ τὸ ἔκαμαν καλύτερα ἀπὸ μένα τόσοι ἄλλοι. Θέλω μόνον νὰ εἰπῶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ψυχάρη. Χωρὶς τὸν Ψυχάρη δὲν θὰ εἶχαμε τὴν λογοτεχνίαν πού ἔχουμε ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Εἶναι μικρὸ ἐθνικὸ ἔργο αὐτό; Καὶ τὴν ἀπλούστερη μορφή πού πῆρε ἡ καθαρεύουσα τὴν χρωστοῦμε 'ς τὸν Ψυχάρη. Ἄλλ' αὐτὸς μᾶς ἔδειξε καὶ τὸν τρόπο νὰ μιλοῦμε 'ς τὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ νὰ τὸν μορφώσουμε ἐθνικῶς καὶ ἐπαγγελματικῶς. Δὲν τὸ καταλάβαμε ἀκόμη δυστυχῶς.

Κ. ΑΜΑΝΤΟΣ

τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Ἡ παρουσία τοῦ Ψυχάρη στὰ ἑλληνικά γράμματα ἔχει καίρια σημασία γι' αὐτά. Καὶ εἶναι σὲ μιὰ στιγμή πού ἀρχίζει νὰ ξεσπάει τὸ καθαρὰ δημιουργικὸ πνεῦμα στὴν ἑλληνικὴ γενικὰ ζωὴ. Ἔτσι πιὸ πολὺ γίνεται καθαρὸ τὸ νόημα τοῦ ἀγῶνα τοῦ Ψυχάρη γιὰ τὸ πραγματικὸ ξύπνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πού καλεῖται νὰ βασίσει τὴν πορεία του στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, πού τοῦ δίνει τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσει βαθειὰ τὶς ρίζες τῆς ὑπαρξῆς του καὶ πάνω σ' αὐτὲς νὰ θεμελιώσῃ τὸν πολιτισμὸ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὶς ἀξίες του. Γιατὶ ὁ δημοτικισμὸς τοῦ Ψυχάρη δὲν εἶναι ἓνα ἐξωτερικὸ ἐκφραστικὸ μέσο — ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ πού ἀγωνίζεται νὰ σπάσῃ νὰ δεσμᾶ πού ἐμποδίζουν τὸ ἐλεύθερο πέταγμα στὴ ζωὴ καὶ στὴ δημιουργίαν. Κι' ἀκόμα, γιατί μ' αὐτὴ θὰ ρουφήξῃ τὶς ζωογόνες δυνάμεις πού θὰ θρέψουν τὸν πυρῆνα τῆς — ἔτσι μονάχα, ὅταν δηλ. ἡ τροφή αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀφομοιωθεῖ ἄμεσα, θὰ κάμῃ τὸ θαῦμα νὰ πληθύνῃ τὸ μέσα πλοῦτος, νὰ φουσκώσῃ τὸν κεντρικὸ πυρῆνα πού θὰ πετάξῃ ἀφθονα

τὰ κλαδιά καὶ τ' ἄνθη σ' ὅλες τὶς περιοχὰς τῆς γνώσης καὶ τῆς δράσης, τῆς γλυκειᾶς ἀπόλαυσης καὶ τοῦ ὑψηλοῦ πάθους, τῆς ἀγωνίας τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ πόνου πού ἐξυψώνει καὶ ἐξιλεώνει.

Ὁ ἀγῶνας τοῦ Ψυχάρη νὰ χαρίσῃ στὸν ἑλληνικὸ λαὸ τὸ μέγα αὐτὸ ἀγαθὸ καὶ πρῶτο, εἶναι ἀπὸ τὰ εὐγενέστερα ἀθλήματα, εἶναι ἓνα σύμβολο μιᾶς νέας κατάκτησης τῆς ἐλευθερίας του. Καὶ θὰ γίνῃ πιὸ νοητό, ὅσο ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀνεβαίνει ψηλότερα στὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ θὰ προχωρεῖ στὴν κατανόηση γενικὰ τῆς βαθύτερης καλλιέργειάς του.

Καὶ τὸ ἰδανικὸ αὐτὸ κυνήγησε ὁ Ψυχάρης ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ ἴσα-ἴσα, ἐπειδὴ εἶχε μπροστά του ἓνα ἰδανικὸ, δὲν ἔκαμε καμμιά ὑποχώρηση, κανένα συμβιβασμό. Μὰ αὐτὴ ἡ ἀτεγκτὴ προσήλωση στὴ μεγάλη ἰδέαν μπόρεσε νὰ τραβήξῃ κοντὰ καὶ γύρω του τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ φωτισμένου μέρους τοῦ λαοῦ κ' ἔδωσε στὸ κήρυγμά του τὴν πλεονεκτήσιμη σημασία καὶ τὴ στερεώτερη βάση γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὸ θρίαμβό του.

Δ. Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Καθηγητῆς
τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου

